

Основні моменти дослідження ОЕСР щодо стану конкуренції в електроенергетичному секторі України

Конкурентні ринки електроенергії відіграють фундаментальну роль у забезпеченні безпечного, надійного та доступного постачання електроенергії, дозволяючи споживачам обирати найкращий варіант ціни та постачання для свого дому чи бізнесу. Закони та нормативні акти, що визначають структуру та правила функціонування електроенергетичного сектору, можуть сприяти або перешкоджати конкуренції, а отже, є ключовими для будь-якої сучасної економіки.

В останні десятиріччя електроенергетичний сектор України зазнав значних структурних реформ. У 2019 році Україна запровадила нову нормативно-правову базу для лібералізації роздрібного ринку електроенергії та створення оптового ринку з конкурентною ринковою структурою. Тим не менш, все ще залишаються невирішені питання та перешкоди для конкуренції. Подальші реформи є необхідними для зменшення регуляторних викривлень, досягнення ефективного конкурентного сектору та є ключовою частиною майбутніх зусиль України з реконструкції.

Проект та його результати

ОЕСР за фінансової підтримки Представництва ЄС в Україні та в тісній співпраці із українськими зацікавленими сторонами провела дослідження, що аналізує електроенергетичний сектор України з точки зору стану конкуренції. Цей проект було започатковано у вересні 2021 року. Він передбачав консультації з відповідними зацікавленими сторонами, такими як Антимонопольний комітет України (АМКУ), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), та суб'єктами ринку, а також поглиблений запит на інформацію, який було надіслано відповідним установам на початку 2022 року.

Дослідження ринку ОЕСР містить детальний опис та оцінку нормативно-правової бази, в рамках якої функціонує ринок електроенергії в Україні, а також аналіз потенційних проблем конкуренції, що виникають через структурні фактори, регуляторні викривлення або поведінку учасників на ринку. Його метою є визначення шляхів реформування, заснованих на міжнародному досвіді.

Дослідження містить 22 рекомендації, які стосуються питань, пов'язаних з оптовим та роздрібним ринками, відновлюваними джерелами енергії та транскордонною інтеграцією, створюючи дорожню карту щодо усунення перешкод для ефективної конкуренції та повного використання переваг лібералізованого електроенергетичного сектору. Більшість рекомендацій розроблені для післявоєнного періоду, коли Україна успішно відновила нормальне функціонування своєї економіки та має змогу реалізувати свої стійкі зусилля щодо розвитку конкурентоспроможного сектору електроенергетики, підтримані цим дослідженням ОЕСР.

Неспровоковане повномасштабне вторгнення Росії у лютому 2022 році вплинуло на всі аспекти життя в Україні. Цілеспрямовані атаки на енергетичну інфраструктуру призвели до значних руйнувань, але Україні вдалося зберегти функціонуючу електроенергетичну систему. Їй також вдалося досягти тіснішої інтеграції з електроенергетичною системою ЄС. Стійкість електроенергетичного сектору України демонструє його потенціал. Після закінчення війни перед ним постануть виклики, пов'язані з підвищенням ефективності та конкурентоспроможності. Дослідження ОЕСР має на меті сприяти успішному проходженню сектором цього переходу, покращенню функціонування ринків електроенергії в Україні в майбутньому. Повні результати дослідження та рекомендації представлені у звіті ОЕСР, доступні за посиланням <https://oe.cd/4c0>

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ

Загальний **дизайн українського ринку електроенергії дуже схожий на ринки електроенергії в Європейському Союзі**, які чітко розмежують конкурентні та неконкурентні види діяльності. Передача та розподіл електроенергії підпадають під останню категорію, що є виправданим з огляду на їх характеристики природної монополії та відповідає міжнародній практиці.

Закон, що регулює ринок електроенергії в Україні, визнає виробництво, оптове та роздрібне постачання електроенергії конкурентними видами діяльності. Однак, **спеціальне законодавство та регуляторні втручання значно зменшують можливості для конкуренції на ринку електроенергії**, наприклад, шляхом запровадження сегментації ринку, яка зменшує ліквідність та сприяє концентрації ринку.

Крім того, **часті та нетривалі регуляторні зміни створюють невизначеність**, яка має дестабілізуючий вплив на функціонування ринку електроенергії України та підриває довіру як серед існуючих інвесторів, так і серед потенційних інвесторів. До них відноситься часте використання тимчасових заходів, деякі з яких застосовуються постійно або продовжуються кілька разів.

Регуляторне втручання викликає найбільше занепокоєння, особливо щодо цін. На роздрібному ринку регульовані ціни для всіх домогосподарств перешкоджають появі конкуренції для значної частини споживачів. Зокрема, Україна регулює ціни на електроенергію для домогосподарств на рівні, **значно нижчому за ринковий**. Це не тільки дорога політика, але й шкідлива для конкуренції.

У деяких частинах оптового ринку **ціни стримуються лімітами, які обмежують ринкове ціноутворення та спотворюють цінові сигнали**. Ціни, що відображають попит і пропозицію, мають вирішальне значення для конкурентного виробництва електроенергії і є основним фактором, що впливає на інвестиційні рішення щодо нових генеруючих потужностей. Обмеження цін також є перешкодою для глибшої інтеграції з ринком електроенергії ЄС.

Інтеграція з енергетичними ринками ЄС є політичним пріоритетом для України. Синхронізація з континентальною європейською енергосистемою є важливим кроком у цьому напрямку. Збільшення імпортних та експортних потужностей сприяє підвищенню безпеки постачання та має потенціал для значного посилення конкуренції на ринку електроенергії. Щоб скористатися всіма перевагами синхронізації, Україна повинна прийняти необхідні ринкові правила ЄС і працювати над об'єднанням ринків.

Основні рекомендації

- 1. Удосконалити ціноутворення на оптовому ринку шляхом зняття цінових обмежень, перегляду технічних цінових обмежень та запровадженням від'ємних ринкових цін.** Ринкове ціноутворення є передумовою ефективної конкуренції. Його слід обмежувати лише у разі крайньої необхідності і лише на найкоротший період часу. Крім того, після війни невикривлене ціноутворення допоможе надіслати правильні сигнали інвесторам, ключовим учасникам на етапі відновлення.
- 2. Зменшити сегментацію на оптовому ринку для підвищення ліквідності, в тому числі шляхом сприяння прямій участі виробників відновлюваної енергії (ВДЕ) на ринку.** Сегментація ринку, запроваджена регулюванням, розподіляє обсяги продажу електроенергії між кількома сегментами ринку. Це зменшує обсяги, доступні в комерційних сегментах оптового ринку, і перешкоджає розвитку ліквідності, потенційно сприяючи концентрації ринку. Низька ліквідність і висока концентрація роблять ринок менш надійним і таким, що заслуговує на довіру, а також більш вразливим до маніпуляцій.
- 3. Покращити нагляд за ринком та його прозорість.** Систематичний нагляд за ринком має важливе значення для виявлення можливих випадків маніпулювання ринком. Впровадження системи нагляду за ринком, тісно пов'язане з системою REMIT ЄС, є найкращим засобом для досягнення цієї мети. Нагляд за ринком має доповнюватися розслідуваннями окремих випадків АМКУ або НКРЕКП, залежно від типу потенційних маніпуляцій та за домовленістю між органами влади.
- 4. Сприяти розвитку конкуренції на роздрібному ринку електроенергії шляхом поступової відмови від регульованих цін для домогосподарств, спрощення та вдосконалення способів зміни постачальника, підвищення прозорості контрактів на постачання в бізнес-сегменті.** Поетапна відмова від регульованих цін у поєднанні з цільовою підтримкою вразливих домогосподарств сприятиме розвитку конкуренції на цьому сегменті ринку та кращому використанню обмежених фінансових ресурсів. Це також забезпечить відповідні стимули для економічно ефективного використання електроенергії.

5. **Сприяти виробництву відновлюваної енергії та її участі на ринку шляхом розробки ринкових стимулів, впровадження механізму сертифікації відновлюваної електроенергії та підтримки будівництва нових (нежитлових) об'єктів ВДЕ виключно через конкурентні аукціони.** Підтримка ВДЕ необхідна для зменшення викидів парникових газів та енергетичної залежності. Інтеграція виробників ВДЕ до повноцінного функціонування на ринку зменшить ринкову концентрацію та збільшить конкуренцію. Крім того, розробка правильних ринкових механізмів і стимулів для різних типів відновлюваної енергії буде мати вирішальне значення для розвитку електроенергетичного сектору, орієнтованого на більш стале майбутнє.
6. **Посилити транскордонну ринкову інтеграцію, збільшуючи пропускну спроможність міждержавних мереж та працюючи над повним об'єднанням ринків.** Інтеграція оптового ринку електроенергії України з ринками електроенергії ЄС надає унікальну можливість покращити конкуренцію в довгостроковій перспективі. Збільшення потужностей з'єднання в поєднанні з можливістю імпорту та експорту електроенергії дозволяє новим гравцям конкурувати, зменшуючи концентрацію ринку та впроваджуючи конкурентну динаміку. Крім того, вони пропонують суттєві переваги з точки зору безпеки системи. Ці результати будуть ключовими на етапі реконструкції України.

Посібник з ринкових досліджень для антимонопольних органів

Дослідження конкурентних ринків оцінюють ефективність конкуренції на певному ринку і, у разі виявлення проблем конкуренції, пропонують рекомендації щодо їх вирішення. Ці рекомендації різняться за обсягом залежно від проблеми конкуренції, але можуть включати пропозиції щодо регуляторної реформи або покращення надання інформації споживачам. Вони також можуть містити рекомендації щодо відкриття антимонопольного розслідування або подальшої спеціальної оцінки.

Використовуючи Посібник з ринкових досліджень для антимонопольних органів, ОЕСР має на меті проаналізувати сектори - такі як електроенергетика чи банківська справа - у конкретних країнах з метою заохочення та захисту конкуренції в їхніх економіках, підтримуючи кращі результати для споживачів з точки зору інновацій та цін, а також сприяючи довгостроковому зростанню.

Окрім дослідження електроенергетики України, Туніс також проходить аналогічний огляд свого банківського сектору, результати якого будуть опубліковані у 2023 році.

